

Владан Видиџки*

Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет

Марица Шљукић**

Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет

Снежана Стојшин***

Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет

ПРЕГОВАРАЊЕ ЕТНИЧКОГ ИДЕНТИТЕТА – ШТА ЗНАЧИ БИТИ СРПСКИ СТУДЕНТ НА БЕЧКОМ УНИВЕРЗИТЕТУ****

Сажетак

У раду ће бити речи о стратегијама преговарања етничког идентитета српских студената који су на школовању у Бечу. Под преговарањем се подразумева процес суочавања интерне дефиниције етничкост са екстерном дефиницијом, односно степен поклапања двеју дефиниција, као и механизми којима се имигранти служе у превладавању потенцијалног непоклапања. Посебан нагласак је стављен на интеракције српских студената са већинском етничком групом како у неформалним, тако и у формалним ситуацијама које су укоренење у конкретан контекст савременог аустријског друштва. Истраживање је базирано на приступу комбинованих метода. Прикупљање података је у првој фази спроведено посредством онлајн фокус групног интервјуа у којем је учествовало шест студената различитих социо-демографских карактеристика. Ова фаза била је

* vladan.vidicki@ff.uns.ac.rs

** marica.sljukic@ff.uns.ac.rs

*** snezanastoj@ff.uns.ac.rs

**** Рад је резултат пројекта Социолошка студија српских студената у Бечу који је подржан од стране Матице српске, Амбасаде Републике Србије у Бечу и Представништва Републике Српске у Аустрији.

припремна за другу која се односила на конструкцију и спровођење електронског упитника у оквиру анкетног дела истраживања. Електронски упитник попунило је 287 студената са различитих универзитета у Бечу и нивоа студија. На основу прикупљених података, на крају рада се закључује да се српски студенти приликом одласка на студије у Беч суочавају са екстерном дефиницијом етничитета која се не поклапа са њиховом интерном, те да тај несклад решавају преко различитих механизма прилагођавања сопственог етничког идентитета захтевима новог друштвеног контекста.

Кључне речи: етнички идентитет, конструкција идентитета, српски студенти, Беч, миграције студената.

УВОД

Могло би се рећи да постоји одређени континуитет када је реч о усмеравању једног дела „српске интелигенције” ка главном граду Аустрије. Још крајем 18. и нарочито током 19. века у Бечу је боравио, школовао се и радио велики број српских научника и уметника. Само нека од познатих имена су: Вук Стефановић Караџић, Руђер Бошковић, Доситеј Обрадовић, Ђура Даничић, Бранко Радичевић, Јован Јовановић Змај, Петар Кочић, Ђура Јакшић, Валтазар Богишић, Јован Цвијић, Паја Јовановић, Урош Предић, Милутин Миланковић и др. (види нпр. Матић и Лопушина 2019). Управо везе које су интелектуалци створили са градом Бечом, уз оне институционално-политичке, учиниле су да у овом граду почне да се образује српска заједница која је данас једна од највећих ван матице.

У 2021. години аустријска статистика забележила је да у Бечу живи 77.617 српских држављана (Statistik Austria 2021a), односно 89.802 људи рођених у Србији (Statistik Austria 2021b). Због мањкавости методологије прикупљања података, други аутори тај број процењују на 163.483 (Гречић 2019) или чак на око 250.000 (Матић и Лопушина 2019).¹ Значајан део популације сачињен је од прве,

¹ Методологија аустријске статистике не евидентира следеће групе као српске држављане: Србе који су стекли аустријско држављанство; Србе који су у Аустрију дошли са држављанством неке друге земље ЕУ (нпр. Мађарске). По другом критеријуму, оном који се односи на државу порекла, Срби са

друге или чак треће генерације економских и присилних миграната са простора држава бивше СФРЈ. Иако су готово у свим периодима српски студенти били присутни у Бечу, у последње две деценије њихов број поприлично расте. Незванични подаци које поседује удружење *Организација српских студената у иностранству* – *огранак Беч* наводи да у овом граду данас студира око 4.000 студената српске етничке припадности.

С обзиром на то да величина српске студентске популације у Бечу није занемарљива, али и да никаквих прецизнијих научних података о њој нема, чини се неопходним испитати социо-економске карактеристике ове популације и положај који она заузима у аустријском друштву. У складу са тим спроведено је истраживање о положају српских студената у Бечу, а у овом раду представљен је део резултата који се односи на етнички идентитет. Истраживачка питања од којих се у раду полази су следећа: Са каквим социјалним категоризацијама се суочавају српски студенти у аустријском друштву? Да ли се и како искуство категоризације разликује у односу на степен формалности друштвених интеракција? На који начин српски студенти преговарају сопствени етнички идентитет са већинском етничком групом у поменутом друштву?

У првом делу рада, представљена је теоријска подлога коришћена у истраживању, односно социјално-конструктивистички модел етничитета (Barth 1969; Jenkins 2008) и интеракционистичка теорија (ре)конструкције идентитета међународних миграната (Ryan 2010). Други део рада посвећен је објашњењу методолошких поступака коришћених у истраживању, као и образлагању резултата до којих се дошло. На крају, изложени су основни закључци, препоруке и смернице за даље бављење овом темом.

ЕТНИЧКЕ ИНТЕРАКЦИЈЕ, ИДЕНТИТЕТИ И МИГРАЦИЈЕ²

Етничитет се у литератури обично дефинише као стварна или уобичајено перципирана разлика неке друштвене групе по питању порекла, културе и језика њених припадника (Fenton 1999,

простора Хрватске, БиХ, Црне Горе и Северне Македоније се сврставају у те државе при чему се губе подаци о њиховом етничком пореклу.

² Теоријског оквир истраживања се ослања на текст који је објављен у оквиру докторске дисертације (Vidicki 2023).

4). Према социјалном конструктивистичком моделу, који свој темељ налази у идејама норвешког антрополога Фредрика Барта (Fredrik Barth), етничке разлике међу групама настају и трансформишу се посредством друштвене интеракције и размене са другим групама (Barth 1969). Другим речима, етничка група себе дефинише преко односа са другим групама и њу формира њена граница која је и сама друштвени производ подложен промени током времена (Eriksen 1993, 38). Једна етничка група своју културну различитост дефинише увек у односу на атрибуте неке друге групе – фенотипске карактеристике, језик, религију, основне обрасце начина живота, обичаје и традицију (Peoples and Garrick 2012). Међу атрибуте спадају и заједничка историја или мит о заједничком пореклу – фиктивној лози, територијама и „светим” местима – а они су од суштинске важности за изградњу идеологија која етничким идентитетима дају потврду, снагу и истрајност (Smith 1991, 22-23). Сви поменути етнички атрибути су утемељени у односима између одређених актера, те су због тога константно предмет друштвене конструкције (Fenton 1999).

Могуће је издвојити неколико основних претпоставки на којима се заснива стандардни социјално конструктивистички модел етничитета. На првом месту етничитет се посматра као питање културне диференцијације, а сама култура у смислу значења која су заједничка припадницима једне етничке групе, као производ друштвених интеракција. Због утемељености у друштвеним интеракцијама, заговорници модела сматрају и да је етничитет подложен промени, како током времена, тако и у односу на друштвени контекст и различите ситуације. Врло важна претпоставка тиче се и његове функције у смислу самоидентификације, и то оне колективне која долази до изражаја током интеракције и категоризације других, али и индивидуалне која се јавља на личном нивоу, преко процеса интернализације (Jenkins, 2008, 14).

Током интеракције између две етничке групе, према социјалном антропологу Томасу Х. Ериксену (*Thomas H. Eriksen*), долази до процеса дихотомизације и комплементаризације. Дихотомизација се дешава онда када се групе међусобно перципирају као културно различите, те се због тога овај процес описује као постојање односа између „нас” и „њих”. С друге стране, комплементаризација се изражава кроз успостављање односа између „нас” и „вас” и подразумева то да културну различитост признају све стране које учествују у интеракцији (Eriksen 1993, 27).

Процес дихотомизације подразумева демаркацију која почива на процесима интерног и екстерног дефинисања који се симултано дешавају током интеракције међу групама.³ Интерно дефинисање састоји се од сигнализирања другима ко чини чланове конкретне етничке групе и каква су њена обележја, тј. карактеристике групе и њених чланова. Делује да је реч о врло личном процесу због тога што етнички идентитет појединци бирају и одређују на индивидуалном нивоу, међутим он је према социјално конструктивистичком моделу друштвено утемељен и проистиче из интеракција са другима. Чак и за лично одређење идентитета потребна је „публика” пред којом се одвија његово представљање, као и заједнички оквир значења који пружа оквир унутар којег се оно креће (Jenkins 2008, 55).

Екстерно дефинисање, с друге стране, тиче се других етничких група и оно укључује њихову социјалну категоризацију. У ситуацијама када се екстерна дефиниција друге групе поклопи са интерном, то може да буде додатна потврда личне идентификације припадника групе. Као и у случају интерне дефиниције, ни екстерна није индивидуални чин, већ укључује „публику” која је уједно и објекат којем се додељује категоризација. Екстерно дефинисање могуће је када међу групама постоје друштвени односи који су активни, као и одређена диспропорција моћи и ауторитета која ће омогућити успешно деловање на дефиницију друге групе (Jenkins 2008, 55).

Дакле, природа етничких интеракција упућује на то да етничитет никако „не може да настане у вакууму” (Ryan 2010, 360), односно да је друштвени контекст неизоставан оквиру унутар којег га је једино и могуће разумети. Дискурси и знања која једна етничка група има о сопственом језику, култури и историји, увек су позиционирани унутар неког контекста и њиме у одређеној мери обликовани (Hall 1996, 162). Интерно схватање „нас” може бити променљиво током времена и у складу са захтевима различитих ситуација. Због тога поједини аутори говоре о ситуационом карактеру етничитета (Stayman and Deshpande 1989). Социолог Стив Фентон, на пример, прави разлику између „врुћег” и „хладног” етничитета, при чему интензитет зависи од тога колико друштвени контекст намеће ситуације које дају на значају културним разликама (Fenton 1999, 88-111). За чланове неке етничке групе, етничитет може бити

³ Интерно и екстерно дефинисање су испреплетени и немогуће их је раздвојити, осим у аналитичке сврхе (Jenkins 2008).

значајан када постоји нешто унутар конкретног контекста што га угрожава, а најчешће је реч о битним променама у демографији, политици, економији и сл. (Eriksen 1993, 68).

Чак је и „лепљење” атрибута и стереотипа екстерним, другим групама увек контекстуализовано и друштвено конструисано, како актуелним, тако и претходним искуствима интеракције са конкретном групом (Jenkins 2008). Систем класификације у неком друштву, начин на који се поједине групе укључују или искључују из њега, увек су део ширег друштвеног система и одражавају промене унутар датог друштва (Eriksen 1993, 62). Из тог разлога, етницитет је према социјално конструктивистичком моделу неопходно посматрати као динамичну и променљиву категорију.

На примеру међународних миграната могуће је увидети како друштвени контекст делује на осећај етницитета, тј. етничке припадности. Под међународним миграцијама у литератури се обично подразумева ситуација у којој појединци промене место свог сталног боравка за неко које се налази ван граница њихове државе (Castles 2007). Јасно је да овај процес мора у већој или мањој мери да донесе и промену друштвеног контекста, при чему се имигранти сусрећу са другим етничким групама и са другим и другачијим дефиницијама сопствене групе. Другим речима, унутар новог и релативно непознатог контекста, имигранти у свакодневним интеракцијама морају да преговарају и (ре)дефинишу сопствене етничке идентитете (Ryan 2010, 360).⁴

Преко теорије Ервинга Гофмана (*Erving Goffman*), према појединим ауторима (нпр. Ryan 2010), могуће је објаснити промену етничког идентитета услед новог друштвеног контекста узрокованог међународним миграционим искуством. Наиме, позната Гофманова дела (Goffman 1956; Goffman 1967/1982; Goffman 1974/1986) баве се начинима на које појединци дају смисао ситуацијама са којима се суочавају у циљу веће предвидљивости будућих ситуација. Реч је о процесу уоквиравања „нормалности” којим се значајан корпус активности током свакодневице не преиспитује, већ се узима „здрово за готово”. У контексту међународне миграције, промена

⁴ Следећа илустрација врло јасно дефинише разлику између „топлог” и „хладног” етницитета: „већи су изгледи да ће Фламанец из Брисела, који стално мора да говори француски, постати свеснији Фламанец него његова браћа и сестре по етничкој припадности у изолованим руралним крајевима западне Фландрије или у Лимбургу” (Roosens 1989, 12).

друштвеног контекста која се дешава покреће прекид са устаљеном „нормалношћу” и потрагу за новом. У том подухвату, имигранти се током ране фазе имиграције труде да препознају правила друштва које су населили, а затим и да их прате у одређеној мери. Стари референтни оквири „нормалности” код имиграната и даље постоје, али их је потребно прилагодити новом и другачијем друштвеном контексту. Они могу да имају већ претходно конструисан етнички идентитет, међутим правила новог друштва могу да спутавају начине на који су га до тог периода изражавали. Припадници других етничких група могу да их као чланове одређене етничке групе перципирају на другачији начин, да им припишу за њих неуобичајене карактеристике и стереотипе. Етнички атрибути у друштву домаћину врло лако постају и показатељи новог статуса „странца” који са собом носи одређено значење. Овакве околности, према неким тумачењима, нужно узрокују реконструкцију етничког идентитета, пре свега због сталне тежње да се успостави „нормалност” и да се новим ситуацијама да одређени смисао (Ryan 2010).

На основу свега што је наведено, релевантна литература закључује да етничитет има флуидан карактер и да је њиме могуће до одређене мере манипулисати у складу са захтевима и специфичностима различитих ситуација у којима се његови носиоци нађу (Eriksen 1993, 31).⁵ Не постоји јединствен начин представљања етничког идентитета током времена и током различитих ситуација. Салијентност етничитета може да варира у односу на значај и значење које он може да поседује у различитим друштвеним односима, ситуацијама или контексту (Fenton 1999, 94-95). Нови простори, нове околности и различита времена су кључни фактори који дејствују и обликују идентитете.

МЕТОД

У истраживању је примењен приступ комбинованих метода, односно експланаторно секвенцијални нацрт истраживања.

⁵ Код миграната се понекад јавља и проблем саме етничке класификације. Ради се о „етничким аномалијама” (Douglas 1966/1984) које доводе до тога да је у неким ситуацијама тешко појединце сврстати у једну заокружену етничку категорију. Овај проблем нарочито имају имигранти друге или треће генерације који имају двојно држављанство, билингвални су и сматрају се припадницима етничке групи њихових родитеља, али уједно и добро адаптираним члановима друштва домаћина (Eriksen 1993).

Првобитно је спроведен фокус групни интервју (ФГИ) и то путем видео конференције због удаљености испитаника и немогућности организације класичног ФГИ. Интервју је био заснован на водичу за разговор који је имао неколико основних тема: околности миграције, карактеристике процеса адаптације, искуство студирања, искуство са релевантним институцијама, слободно време и интер-етнички односи. Узорак се састојао од шест испитаника одабраних намерним путем – сви су себе представљали као припаднике српске етничке групе и били су студенти на неком од универзитета у граду Бечу.

Након ФГИ спроведено је и анкетно истраживање у оквиру којег је примењен полу-структурисани електронски упитник који се већински састојао од питања затвореног типа и Ликертове скале. Упитник је попунило 287 испитаника до којих се дошло намерним путем уз помоћ удружења *Организација српских студената у иностранству – огранак Беч*. С обзиром на то да према незваничним подацима у Бечу студира око четири хиљаде студената који припадају српској етничкој групи, овај узорак је задовољавајући иако се на уму морају имати и ограничења која проистичу из одабраног типа узорка.⁶

Прикупљени квалитативни подаци из ФГИ су обрађени помоћу софтвера *MAXQDA2022*, док је за анализу квантитативних података из анкетног дела истраживања коришћен програм *JASP*.

РЕЗУЛТАТИ

Осећај етничког идентитета у оба истраживачка инструмента – водичу за разговор и фокус групном интервјуу – испитани су кроз субјективну перцепцију испитаника о односу који према њима у контексту етничке припадности има већинска друштвена група у Аустрији. Резултати података добијени на основу фокус групе су првенствено указали на основне категорије или теме посредством којих испитаници тај однос перципирају. Степен и интензитет интеракција са Аустријанцима, суочавање са социјалним категоризацијама или предрасудама у свакодневним интеракцијама и искуство институционалне дискриминације су три основне теме преко којих су испитаници у својим наративима објашњавали

⁶ Намерни тип узорка је заправо једина могућност која се пружа за истраживање овакве теме. Базе података српских студената у Бечу не постоје, па је примена неког пробабилистичког узорка немогућа.

сопствени осећај етничитета. Ове три теме су у квантитативној фази истраживања (табела 1) још конкретније испитане кроз ставове у форми Ликертове скале. Оба типа прикупљених података су интегрисани у анализи, а налази су у наставку текста представљени управо преко поменутих тема.

Табела 1 – Демографске карактеристике испитаника

Пол			Ниво студија		
Укупно	287	100.0	Укупно	287	100.0
Мушко	92	32.1	Основне/дипломске студије	165	57.5
Женско	195	67.9	Мастер/магистарске студије	111	38.7
			Докторске студије	11	3.8
Држава рођења			Место рођења		
Укупно	287	100.0	Укупно	287	100.0
Србија	180	62.7	Београд	54	18.8
БиХ	90	31.4	Бања Лука	32	11.1
Црна Гора	5	1.7	Нови Сад	14	4.9
Аустрија	3	1.0	Пожаревац	13	4.5
Остало	9	3.2	Остало	174	60.7

Прва категорија која се односи на степен интеракције са Аустријанцима тицала се постојања и учесталости дугорочнијих интер-етничких односа међу припадницима две етничке групе. Резултати једног ранијег истраживања српских предузетника у Бечу (Vidicki 2023) показали су да између две групе врло ретко долази до неформалних свакодневних интеракција, тачније стварања дугорочнијих и пријатељских односа.⁷ Српски студенти се по овом питању не разликују много од српских предузетника. Став „Најчешће се дружим са Аустријанцима” имао је у укупном броју испитаника врло ниску просечну вредност ($M=1,85$; $SD=0,86$). Степен слагања са наведеним ставом највиши је код оних студената који су у Бечу свега неколико месеци ($M=2,52$; $SD=1,31$), док код студената који у овом граду бораве више од четири године он има најнижу вредност ($M=1,84$; $SD=0,94$). То значи да непосредно

⁷ Један податак из истог истраживања говорио је о томе да чак и чланови друге генерације српских имиграната у Бечу свој први приснији контакт са Аустријанцима имају тек у периоду средњег образовања. До тада су неформалне интеракције углавном усмерене ка припадницима сопствене етничке групе или ка другим мигрантским групама.

након имиграције, српски студенти имају највећи осећај социјалне укључености, барем у домену свакодневних интеракција. Такви налази не чуде и они се могу разумети кроз карактер процеса адаптације, нарочито оне која је резултат академске мобилности, а која у први план ставља друге проблеме са којима се студенти суочавају. Такође, у овом периоду код имиграната и даље може да постоји неки облик идеализације друштва-дестинације, као и „осуђеност” на интеракције са људима из академске непосредне околине, с обзиром на то да немају формиране односе у новој средини. Током касније фазе адаптације, са упознавањем друштвене средине, постоји могућност да имигранти своје интеракције више етнички каналишу ка сопственој етничкој групи у односу на остале групе, превасходно због коришћења ресурса и капитала које та група нуди, а који су им из других извора недоступни, а потребни.

Друга категорија релевантна за осећај етничког идентитета јесте суочавање са социјалним категоризацијама у свакодневним интеракцијама. Она је у одређеном смислу у вези са знатно широм перцепцијом положаја сопствене етничке групе у датом друштву. Социолошка и антрополошка литература (Eriksen 1993; Jenkins 2008; Malešević 2004) о етницитету већ дуго анализира начин и карактер етничке стратификације у различитим друштвима, као и последице коју она има по појединце и њихове прилике у свакодневном животу. Један од ставова из Ликертове скале који је анализирао ову тему гласио је „У Бечу се осећам као грађанин другог реда.” Просечан степен слагања српских студената са наведеним ставом ишао је у позитивном смеру ($M=3,41$; $SD=1,21$). Група испитаника која се у просеку не слаже са наведеним ставом јесте једино она која броји студенте који у Бечу бораве неколико месеци ($M=2,85$; $SD=1,17$). Са дужином боравка постепено се повећава и степен слагања са ставом, што значи да они студенти који у овом граду студирају дуже од четири године изражавају највиши степен слагања ($M=3,49$; $SD=1,17$).

Осећај положаја сопствене групе иако субјективан, може бити утемељен у неким објективним околностима. На овом месту потребно је имати на уму историјске околности које су претходиле и у великој мери обликовале ставове аустријског друштва о српској етничкој заједници (види нпр. Ivanović 2012; Antonijević 2013). Карактер радних миграција из бивше СФРЈ, односно социо-економске карактеристике тадашње групе имиграната, омогућиле су домаћем становништву у Аустрији да стекне одређено искуство интеракције

са овом групацијом, те да временом развије и формира одређене предрасуде. Радне миграције уз историјске представе о српском/југословенском друштву врло лако стварају подлогу и за данашње интеракције, како то један српски студент сликовито илуструје:

Они имају тај наратив о нама – па да то су људи који раде ниже послове... Али постоји тај моменат историјски Аустроугарске пропаганде Срби су варвари, Јужни Словени су варвари, не варвари, него дивљи, они не прихватају ред (М, 2013., друштвене науке).⁸

У складу са овим, одговори испитаника су у нешто већем степену позитивнији ($M=3,44$; $SD=1,17$) и у оцени става „Аустријанци претежно гледају на Србе као на раднике који обављају најниже послове у друштву.” Степен слагања са наведеним ставом расте са старашћу испитаника, док се у односу на остале варијабле не примећује нека значајнија разлика. Интересантан пример из личног искуства навела је једна студенткиња која је присуствовала догађају који окупља претежно високе слојеве аустријског друштва:

На бечком балу правника имала сам прилику да упознам судију из врховног суда овде у Бечу и он је био поприлично дивно расположен све док ме није питао одакле долазим, кад сам ја рекла Србија, његова реакција је била ах Србија (негативни израз лица), није било баш примерено за судију који би требало да буде непристрасан (Ж, 2016., уметност).

Српски студенти се у значајној мери ($M=4,13$; $SD=0,95$) слажу са ставом „Слика о нама коју су створили гастарбајтери и даље је доминантна у аустријском друштву.” Интересантан је налаз да најнижи, иако и даље висок, степен слагања имају они студенти који у Бечу бораве свега неколико месеци ($M=3,48$; $SD=0,97$), док студенти који бораве у граду око годину дана изражавају највиши степен слагања ($M=4,28$; $SD=0,74$). Заправо код свих студената који у Бечу бораве годину дана или дуже просечна вредност степена слагања са овим ставом је већа од 4,1. Сличан је налаз и код става „Аустријанцима је чудно што смо у Беч дошли да студирамо, а не да радимо”, где се код испитаника који у Бечу бораве око годину дана појављује највећа

⁸ У заградама су наведене следеће варијабле: пол, година доласка на студије у Беч и научна област којој припада студијски програм испитаника.

просечна вредност степена слагања са ставом ($M=3,16$; $SD=1,17$) у односу на испитанике са другим дужинама боравка. Лична искуства испитаника о категоризацији и предрасудама већинске етничке групе у свакодневним интеракцијама у истраживању су документована и кроз компарацију са искуством боравка у другим друштвима:

Дешивало ми се када одем у Лондон и поменем да сам из Србије, они или не знају или знају, али њима је прва асоцијација Новак Ђоковић, а Аустријанцу неком судији, адвокату, економисти, буде асоцијација неретко нека комична прича, готово карикатурна, где је био у некој кафани нашој, где раде људи са једним оком отприлике и тако неке приче које су увек некако подругљиве... Постоји или тај елемент или тако нека банализација српске културе на ђевапчиће, ракију, неко јуначење, немају они никако поглед на то да смо ми имали неког Андрића, Теслу и то заиста нисам доживео, осим уколико није неки хипик који студира славистику па је одушевљен тиме (М, 2013., друштвене науке).

За разлику од свакодневних интеракција, испитани студенти у просеку не уочавају веће присуство предрасуда у формалним интеракцијама са наставним особљем на факултетима. На пример, релативно је низак степен слагања ($M=2,73$; $SD=1,35$) са ставом „Често имам осећај да ме професори другачије гледају када сазнају одакле долазим.” У том смислу, подаци не показују присуство перцепције неких облика институционалне дискриминације српских студената. Однос професора на факултетима према њима српски студенти тумаче кроз академско окружење и класну димензију:

Што се више попнете у друштво, то је разлика све мања. Професори на факултету су на пример јако лепо причали са нама. Дешивало ми се да професори кажу свака част на томе што сам ту и што се трудим да причам (Ж, 2015., техничке науке).

Један од облика институционалне дискриминације који је ипак идентификован тиче се ограниченог или блокираног приступа тржишту рада. Највећи степен слагања ($M=4,78$; $SD=0,68$) у оквиру целокупне скале имао је, примера ради, став „Студирање у Аустрији би ми било много лакше да имам европски пасош.” Када је реч конкретно о запошљавању, испитаници сматрају да немају једнаке

шансе за проналазак посла, на шта указује врло ниска сагласност са ставом „Имам потпуно једнаке шансе за запошљавање као сви чланови аустријског друштва.” ($M=1,85$; $SD=1,22$). Нешто је већи просек код студената техничких наука ($M=2,12$; $SD=1,28$) у односу на остале, као и код оних који у Бечу бораве свега неколико месеци ($M=2,44$; $SD=1,31$). Уз наведене податке, о перцепцијама могућности запошљавања на аустријском тржишту рада говори и висок степен слагања ($M=4,23$; $SD=1,02$) са ставом „Приликом запошљавања прво запошљавају – држављане Аустрије, затим држављане ЕУ, и тек онда држављане не-ЕУ.” Иако су вредности аритметичке средине и даље високе, најнижу сагласност са ставом имају студенти који студирају техничке науке ($M=4,09$; $SD=1,13$) у односу на остале, као и они који су свега неколико месеци у Бечу ($M=3,78$; $SD=1,25$).

Српски студенти истичу проблеме који се односе на (не) могућност добијања плаћене праксе или посла у току студија јер се послодавцима сам процес запошљавања не-ЕУ радника чини компликованим. У својим одговорима истичу заинтересованост послодавца да са њима склопе уговор о пракси или раду до момента док не сазнају да нису ЕУ држављани. Једна испитаница је навела сопствену перцепцију која се тиче неупућености послодавца у сам процес запошљавања оних радника који не припадају ЕУ:

Ви можете бити на „ић” до сутра, али ако имате пасош Европске уније ништа није проблем... Та нека стигма да неко није ЕУ, је мало мистична, мислим да се доста Аустријанаца боји да уђе у процедуру, они мисле као да они треба да гарантују за вас када вас запошљавају (Ж, 2015., техничке науке).

Утисак који ова испитаница има и који се односи на неупућеност Аустријанаца у процедуру запошљавања не-ЕУ држављана, потврђена је и једним ставом у квантитативном делу истраживања који се односи на општу информисаност о проблемима српских студената. Велика већина од укупног броја испитаника који су попунили упитник (93,8%) сматра да припадници аустријског друштва уопште и не знају са којим се проблемима сусрећу студенти који нису из земаља ЕУ:

Моји пријатељи Аустријанци, са факултета, уопште не знају да ми плаћамо школарину скоро 800 евра по семестру, они сви мисле да ми плаћамо исто ко они, што је 20-30 евра. Они уопште, ни

они ни послодавци, ни било ко није упућен кроз шта ми пролазимо и шта нама све треба... (Ж, 2017., природне науке).

Због одређених формалних и неформалних социјалних категоризација и предрасуда са којима се српски студенти у Бечу суочавају, у истраживању је посебна пажња посвећена и начинима на које студенти прилагођавају сопствени идентитет. На првом месту уочено је да српски студенти сматрају како им је неопходно улагање додатног напора да би били изједначени са већинском етничком групом у аустријском друштву. Тако се испитаници у просеку ($M=3,75$; $SD=1,32$) слажу са ставом „Српски студенти у аустријском друштву морају много више да се доказују од других.” Степен слагања са наведеним ставом расте у односу на старост испитаника, па је тако он најнижи код оних између 18 и 24 године ($M=3,46$; $SD=1,39$), док је највиши код испитаника од 35 до 39 година ($M=4,40$; $SD=1,34$). Слично томе, најнижи је код студената на основним нивоима студија ($M=3,65$; $SD=1,32$), док је највиши код студената докторских студија ($M=4,18$; $SD=1,33$). Разлика је приметна и када је подручје студирања у питању, највиши степен слагања са ставом изражавају студенти хуманистике ($M=4,12$; $SD=1,39$), док је најнижи степен слагања код студената који студирају техничке науке ($M=3,46$; $SD=1,33$).

На другом месту, када је реч о прилагођавању етничитета, важно је истаћи податак да се испитаници у просеку не слажу са ставом „Српски студенти често мењају свој идентитет (име и презиме, начин живота) како би се више уклопили у аустријско друштво”, тј. најнижи степен изражавају они који су у Беч тек дошли на студије ($M=1,85$; $SD=1,23$), док је код испитаника који у Бечу бораве дужи низ година он нешто виши ($M=2,75$; $SD=1,34$). Међутим, иако то можда није чест случај, ова пракса је позната студентима и у интервјуима су навели неколико примера са којима су се током боравка у Бечу сусрели:

Рецимо Мирослав Николић, он се на Фејсбуку зове Мики Ники или само Мицкеј... и сад он је неког преварио да није Србин, да није Југословен, и то се ради намерно.. као испадне да је то неки псеудоним, да је скраћеница, али није, то се ради намерно (М, 2013., друштвене науке).

Знам девојку која је променила презиме на „ић” и заменила га са неким француским јер се доста суочавала са дискриминацијом при тражењу посла, јер хоће да се бави тим пословима који су типа судија, правник и слично и мисли да то презиме ипак носи неко значење.. Наравно није немогуће добити посао у некој браниши, али изненаде се када виде да сте на „ић”, а да сте образовани (Ж, 2016., уметност).

Оно што се у наративима испитаника јавља као врло релевантно за однос Аустријанаца према етничком идентитету Срба јесте степен или ниво језичке компетентности, односно познавања немачког језика. Српски студенти наводе бројне примере преко којих илуструју сопствено разумевање тог односа:

Уверен сам да сваки Аустријанац гледа мало са висине неког ко прави неке граматичке грешке у немачком, он одмах зна да је овај мало... и да једноставно није на том нивоу као овај и чак и да је у струци бољи није то-то... Кључна полазница је језик, јер ако говори рогобатно, онда мора да је баш неки Тесла да би га прихватили (М, 2013., друштвене науке).

Неколико пута сам се сусрела са професорима који у инат причају свој дијалекат, типа тиролски, једноставно не желе да причају разговетни немачки који би и странци који су га учили разумели (Ж, 2018., примењене науке).

Такве налазе потврђују и квантитативни подаци. Врло је висок степен слагања испитаника ($M=4,36$; $SD=0,84$) са ставом „Аустријанци много позитивније гледају на странце који добро владају немачким језиком.” Студенти докторских студија исказују највећу сагласност са наведеним ставом ($M=4,91$; $SD=0,31$), док је код студената основних студија она најнижа ($M=4,33$; $SD=0,88$).

ЗАКЉУЧАК

Истраживање је показало да варијабле попут пола и државе порекла нису од значаја када је реч о преговарању етничког идентитета у свакодневним интеракцијама између српских студената и већинске етничке групе у главном граду Аустрије. С друге стране, дужина боравка у Бечу, старост, ниво и научна област студија имале су одређеног утицаја на ставове испитаника. Код студената који у овом граду бораве до годину дана постоји већа перцепција једнакости у погледу запошљавања и учешћа у друштвеном животу уопште у односу на оне који дужи временски период бораве у граду. Такође, код студената са боравком до годину дана нижа је и перцепција (негативне) социјалне категоризације од стране већинске етничке групе.

Када је реч о старости, ова варијабла се код српских студената показала значајном у перцепцији једнакости у погледу „уложеног труда/остварене добити” са припадницима аустријске етничке групе. Што је већа старост испитаника, то је веће уверење да је за исту добит потребан већи труд у односу на припаднике већинске групе у аустријском друштву. Ниво и научна област студија показале су се значајним у ставовима испитаника који се односе на дискриминацију у погледу језичке компетентности српских студената, као и на оне које се тичу тржишта рада – могућности добијања плаћене праксе, запошљавања и сл. Испитаници који долазе из техничких наука су према подацима нешто мање суочени са поменутиим облицима дискриминације у односу на остале групе испитаника.

Етнички маркери који су се показали значајним су степен познавања немачког језика, презиме и име, боја коже и косе. Управо преко тих показатеља испитани студенти имају утисак да се формира одређени однос већинске групе према њима у свакодневним – формалним и неформалним интеракцијама. Због тога испитаници сведоче и о одређеним поступцима манипулације сопственим етничким идентитетом, попут промене имена и презимена, а све како би се избегла одређена друштвена стигматизација.

На основу онога што је у раду изложено, на крају се може закључити да се српски студенти са доласком у Беч на студије суочавају са екстерном дефиницијом етничитета која се не поклапа са њиховом личном, интерном дефиницијом. Због таквих околности они су приморани да сопствени етнички идентитет поново успоставе,

константно у свакодневици преговарајући о томе „шта је то бити припадник српске етничке групе?“ са онима који у датом друштву представљају већину.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Antonijević, Dragana. 2013. *Stranac ovde, stranac tamo*. Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- Barth, Fredrik. 1969. *Ethnic Groups and Boundaries*. Boston: Little, Brown and Company.
- Douglas, Mary. 1966/1984. *Purity and Danger*. London: Routledge.
- Eriksen, Thomas Hylland. 1993. *Ethnicity and Nationalism*. London: Pluto Press.
- Fenton, Steve. 1999. *Ethnicity*. London: Macmillan Press.
- Goffman, Erving. 1956. *The Presentation of Self in Everyday Life*. Edinburgh: University of Edinburgh.
- Goffman, Erving. 1967/1982. *Interaction Ritual*. New York: Pantheon Books.
- Goffman, Erving. 1974/1986. *Frame Analysis*. Boston: Northeastern University Press.
- Grečić, Vladimir. 2019. *Srpska stvaralačka inteligencija u rasejanju*. Novi Sad: Matica srpska.
- Hall, Stuart. 1996. „The new ethnicities”. In *Ethnicity*, (eds.) John Hutchinson & Anthony D. Smith, pp. 161-164. Oxford: Oxford University Press.
- Ivanović, Vladimir. 2012. *Geburtstag pišeš normalno: jugoslovenski gastarbajteri u SR Nemačkoj i Austriji 1965-1973*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.
- Jenkins, Richard. 2008. *Rethinking Ethnicity*. Los Angeles: Sage.
- Kuckartz, Udo. 2014. *Qualitative Text Analysis*. London: SAGE.
- Malešević, Siniša. 2004. *The Sociology of Ethnicity*. London: Sage Publications.
- Matić, Svetlana i Lopušina Marko. 2019. *Srbi u Austriji*. Novi Sad: Prometej i EUPROGRESS.

- Peoples, James & Garrick Bailey. 2012. *Humanity – An Introduction to Cultural Anthropology*. Wadsworth: Cengage Learning.
- Roosens, Eugeen 1989. *Creating Ethnicity*. London: Sage.
- Ryan, Louise 2010. „Becoming Polish in London: negotiating ethnicity through migration”. *Social Identities*, 16(3): 359-376. <https://doi.org/10.1080/13504630.2010.482425>.
- Smith, Anthony D. 1991. *National Identity*. London: Penguin Books.
- Statistik Austria. 2021a. *Bevölkerung am 1.1.2021 nach detailliertem Geburtsland und Bundesland*. Vienna: Statistik Austria.
- Statistik Austria. 2021b. *Bevölkerung zu Jahresbeginn 2002-2021 nach detaillierter Staatsangehörigkeit*. Vienna: Statistik Austria.
- Stayman, Douglas M. and Rohit Deshpande. 1989. „Situational ethnicity and consumer behavior.” *Journal of Consumer Research*, 16 (3): 361-371.
- Vidicki, Vladan. 2023. „Značaj socijalnog kapitala, mreža i resursa etničke grupe za preduzetništvo srpskih imigranata u Beču”. Doktorska disertacija. Univerzitet u Novom Sadu: Filozofski fakultet.

Vladan Vidicki*

University of Novi Sad, Faculty of Philosophy

Marica Šljukić**

University of Novi Sad, Faculty of Philosophy

Snežana Stojšin***

University of Novi Sad, Faculty of Philosophy

**NEGOTIATING ETHNIC IDENTITY – WHAT DOES
IT MEAN TO BE A SERBIAN STUDENT AT THE
UNIVERSITY OF VIENNA******

Resume

This paper explores the strategies employed by Serbian students studying in Vienna in negotiating their ethnic identity. Negotiation strategies are defined as the processes through which individuals reconcile their internal understanding of ethnicity with external definitions. This involves examining the extent of alignment between these two perceptions and the mechanisms immigrants employ to bridge potential disparities. The study places particular emphasis on the interactions of Serbian students with the majority ethnic group in both informal and formal settings, contextualized within contemporary Austrian society. The research employs a mixed methods approach. In the initial phase, data collection was executed through an online focus group interview, involving the participation of six students with diverse socio-demographic characteristics. This preparatory phase laid the groundwork for the subsequent stage, which revolved around the development and deployment of an online questionnaire. The online questionnaire was completed by 287 students from various universities in Vienna, spanning different levels of study. Based on the collected data, the paper concludes that Serbian students in Vienna are faced with an external definition of ethnicity that

* vladan.vidicki@ff.uns.ac.rs

** marica.sljukic@ff.uns.ac.rs

*** snezanas@ff.uns.ac.rs

**** The work is the result of the project Sociological Study of Serbian Students in Vienna, which is supported by Matica Srpska, the Embassy of the Republic of Serbia in Vienna and the Representation of the Republic of Srpska in Austria.

does not match their internal one, and that they resolve this discrepancy through various mechanisms of adapting their own ethnic identity to the requirements of the new social context.

Keywords: ethnic identity, construction of identity, Serbian students, Vienna, student migration.

* Овај рад је примљен 28. октобра 2023. године, а прихваћен на састанку Редакције 28. новембра 2023. године.